

ARISTOTELNING FALSAFAVIY QARASHLARI

Nomozova Zarina G'ulom qizi

Denov Tadbirkorik va Pedagogika Instituti

Pedagogika fakulteti Maktabgacha yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Tel:97 057 83 33

Jumayeva Mahliyo Alisher qizi

Denov Tadbirkorik va Pedagogika Instituti

Pedagogika fakulteti Maktabgacha yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Tel:88 841 05 98

Annatsiya: Aristotelning falsafiy qarashlari inson tafakkuri rivojlanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Aristotelning fikrich falsafa tabiat, inson va jamsitasi bo'lib, asosiy maqsadi borliqning mohiyatidir. Aristotel o'zining "Metafizika" asarida borliqni "substansiya" tushuncha orqali izohlab, barcha narsalar sabab va oqibat munosabatlari orqali bog'liq ekanligini ta'kidlagan. Aristotel falsafasi to'rt sabab konsepsiyasi (moddiy, formal, harakatlantiruvchi va maqsad sabablar) bilan mashhur bo'lib, u har qanday narsaning mohiyatini anglash uchun uning sabablari va maqsadini tahlil qilish lozimligini ko'rsatgan. Shuningdek, u axloq falsafasida "oltin o'rtalik" tamoyilini ilgari surib, insonning baxtli hayoti uchun muvozanatni saqlash zarurligini ta'kidlagan.

Kalit so'zlar: Aristotel, falsafa, metafizika, substansiya, to'rt sabab konsepsiyasi, axloq falsafasi, oltin o'rtalik, ilmiy qarashlar, fan tizimlashtirish, mantiq, estetika, borliq, tabiat, sabab va oqibat, baxtli hayot.

Kirish qismi Aristotel – qadimgi dunyo falsafasining eng buyuk vakillaridan biri bo'lib, uning ilmiy va falsafiy mero jamiyat tafakkuri va fan rivojida beqiyos o'rin tutadi. Miloddan avvalgi IV asrda yashagan bu faylasuf Platonning shogirdi sifatida o'z davrining eng yuksak bilimlariga ega bo'lgan va keyinchalik o'zining

mustaqil ilmiy-falsafiy tizimini yaratgan. Aristotelning falsafa faqat nazariy bilimga emas, balki amaliy hayotga ham asoslangan bo'lib, u insonning ahloqiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishini muhim ahamiyatga molik deb hisoblagan. Uning ta'limoti tabiat qonunlarini o'rganish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va axloqiy hayotni asoslarini tushunish kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

Asosiy qism: Aristotel (miloddan avvalgi 384–322 yillar) – qadimgi Yunonistonning buyuk faylasufi, ilm-fan falsafaning ko'plab sohalarida kashfiyotlar qilgan shaxs. U o'zining ilmiy va falsafiy ishlari or G'arb tafakkuriga katta ta'sir ko'rsatgan. Aristotelning asarlari logika, metafizika, eti siyosatshunoslik, psixologiya, biologiya, retorika va po'eziyada ham o'z izini qoldirdi. Aristotelning eng mashhur asarlari orasida "Nikomax etikasi", "Siyosat", "Metafizika", "Poetika" "Logika" (o'qish va mantiqiy tizimlar) mavjud. U "altintaht" deb ataladigan ilmiy tasnifotni yaratgan va hayotning barcha jabhalarini izchil ravishda o'rgangan. Aristotel tabiat ilmlari va inson psixologiyasini ham birinchi bo'lib tizimli tarzda o'rganib chiqqan.

Aristotelning Asarlari va Falsafasi 1. Logika: Aristotel, "Logika" sohasida o'zining mantiqiy tizimlarini yaratgan. U "Syllogism" (sillogizm) metodini ishlab chiqqan, bu esa falsafiy tafakkurni rasmiylashtirishda asosiy vosi bo'lib xizmat qilgan. Bu metodda uchta fikrni bir-biriga bog'lab, to'g'ri va xato qarorlarni chiqari mumkin.

2. Metafizika: Aristotelning "Metafizika" asari uni falsafa sohasidagi ulkan shaxsga aylantirdi "nima uchun mavjud bo'lgan narsalar mavjud?" degan savolga javob izlab, "tabiiy dunyo"ni va uning asosiy tamoyillarini o'rgangan. U "substance" (modda) va "form" (shakl) tushunchalarini ajratdi va ular qanday bog'langanini tushuntirishga harakat qildi. Aristotelning metafizikasi o' uchun alohida bir tizim yaratdi, bu tizimni "ontologiya" deb ham atashadi.

3. Etika va Baxt: Aristotelning "Nikomax etikasi" asarida u baxt va yaxshilik haqida gapiradi. U baxtni faqat shaxsiy manfaatga erishishdan ko'ra, maqsadga erishishda odamning axloqiy fazilatlarini, mas'uliyatlarini va adolati bilan bog'laydi. Aristotelning axloqiy g'oyasiga ko'ra, baxtga erishish uchun inson o'zining

fazilatlarini rivojlantirishi kerak, chunki fazilatlar insonni muvozanatli va to'g'ri yo'lda olib boradi. U "orta yo'l" prinsipini ilgari surdi, ya'ni fazilatlar juda ko'p yoki juda kam bo'lmashligi kerak, balki o'rtacha darajada bo'lishi lozim.

4. Siyosatshunoslik: Aristotelning "Siyosat" asari insoniyatning davlat tuzilishi va siyosiy tizimlarini o'rgangan. U odamlar ijtimoiy hayotda birgalikda yashashga moyil bo'lishini ta'kidlagan. Aristotel, davlat shakllarini to'rtta turga bo'lishga harakat qildi: monarxiya, aristokratiya, politia (konstitutsion hukumat) va demokratiya. U shuningdek, "ideal davlat" tushunchasini ham o'rta tashlagan va unda odamlar adolatli, barqaror va baxtli yashashlari kerak deb hisoblagan.

5. Biologiya va Tabiatshunoslik: Aristotel nafaqat falsafada, balki tabiiy fanlarda ham katta iz qoldirdi. U o'zining "Hayvonlar tarixi" asarida hayvonlarning tuzilishi, ularning xatti-harakatlari, yashash tarzlari va evolyutsiyasi haqida batafsil ma'lumotlar keltirgan. Aristotel biologiya sohasida tabiatni o'rganishning ilmiy metodlarini ishlab chiqqan, ammo uning bu sohadagi ishlari ko'plab noaniqliklar va hatolarni o'z ichiga olsa-da, u o'z vaqtida juda ilg'or edi.

6. Retorika va Po'eziya: Aristotel "Poetika" asarida adabiyot va san'atni tahlil qilgan. U drama va poeziya haqida o'zining mashhur fikrlarini bayon etgan, shuningdek, tragediya va komedi janrlarini ajratib ko'rsatgan. Aristotelning retorika haqidagi asari esa nutq san'ati, ya'ni o'z fikri boshqalarga etkazish san'ati haqida bo'lib, u qanday qilib samarali nutq qilish va boshqalarni o'z fikriga qaratish haqida batafsil tushuntirishlar berad Aristotelning Ilmiy Yondoshuvi Aristotelning ilmiy yondoshuvi, tasavvur qilish va tajriba qilishni asosiy vosita sifatida ishlatgan. Uning yondoshuvi empirik (tajriba asosida) va deductiv (xulosa qilish) metodlarga asoslangan. U ham shaxsiy tajribalaridan ham tashqarida, tabiatni o'rganish uchun tizimli usullarni yaratishga harakat qildi.

Xulosa.

Aristotel o'zining ilmiy tajribalari orqali, nazariy ilmni va amaliy tajribani birlashtirib, ilm-fan uchun katta o'zgarishlar yaratdi. Aristotelning Merosi Aristotelning merosi nafaqat o'z zamonida, balki keyingi asrlar davomida ham muhim ahamiyatga ega bo'lib qolgan. Uning ta'limotlari, ayniqsa, o'rta asrlar va

Renessans davrida yana qayta kashf qilindi va rivojlantirildi. Ayniqsa, Yevropa ilmiy inqilobida Aristotelning ta'limotlari muhim o'rin tutgan. Aristotelning asarlari hozirgi kungacha talqin qilinib, turli sohalarda chuqur o'rganilmoqda, uning ilm-fan va falsafadagi kashfiyotlari bugungi kundagi ilmiy asoslarni shakllantirga

Foydalangan adabiyotlar

1. Aristotle. (1999). *Nicomachean Ethics* (W. D. Ross, Trans.). Dover Publications. (Original work published ca. 350 B.C.E.)
2. Burnet, J. (Ed.). (1920). *The Presocratic Philosophers*. Routledge.
3. Gottlieb, P. (2009). *The Cambridge Companion to Aristotle*. Cambridge University Press.
4. Kraut, R. (2018). *Aristotle: Political Philosophy*. Oxford University Press